

CONSIDERACIONS SOBRE LA PRÀCTICA D'ACTIVITAT FÍSICA EN L'HORARI EXTRAESCOLAR EN ALUMNES D'ENSENYAMENTS MITJANS

José Antonio Serrano Sánchez, Professor d'Educació Física de Base de l'IEF de Canàries

En aquest article es presenten els resultats d'un estudi, utilitzant el mètode d'enquesta a dos centres escolars (BUP i FP). Es van fer enquestes a 1.181 alumnes, 466 de FP i 715 de BUP, i tot i que no sigui possible extrapolar les conclusions, pot servir com a indicatiu de fets i actituds de la població escolar en aquestes edats.

Objectius

La motivació primera que va conduir a realitzar el present estudi estava lligada a la pretensió de conèixer de manera més precisa de la que ens proporciona la realitat quotidiana una sèrie

d'hàbits relacionats amb la pràctica d'activitat física d'alumnes d'ensenyaments mitjans en l'horari no lectiu, amb la finalitat d'adaptar els programes extra-lectius en funció de les necessitats i els interessos de l'alumne.

El que aquí es presenta és una part del treball, ja que donada la seva extensió no és possible fer-ho en la seva totalitat, per la qual cosa es farà de forma parcial. Els objectius que es pretenen entre d'altres són:

a) Conèixer els nivells de pràctica d'activitat física en el context extra-escolar.

b) Conèixer els nivells de pràctica esportiva.

c) Conèixer el temps destinat a la pràctica d'activitat física.

d) Conèixer la posició dels alumnes respecte a l'estat d'ànim amb què practiquen activitat física.

e) Conèixer els tipus d'activitat física practicada.

f) Conèixer les preferències de l'alumnat en funció d'una oferta d'activitats des del departament.

Procediment

Es van elaborar enquestes amb 15 pre-

güentes que van ser administrades pel professorat a cada un dels centres. Les preguntes es van elaborar de manera tancada. Solament es van deixar obertes les que feien referència al tipus d'activitat practicada i les de la seva preferència. Posteriorment al pre-test sé'n va variar una, la que feia referència a l'ànim amb què es practicava activitat física.

Tot i que potser no sigui la fórmula ideal, el tancament de les preguntes obeïa a una reducció dels costos de l'administració i l'anàlisi de les dades i es correspon d'alguna manera a l'escassa disponibilitat dels recursos humans als centres, fent viable aquest tipus d'estudis que des de l'altre enfocament –anàlisi de preguntes obertes– seria pràcticament impossible de realitzar. Per una altra banda, l'avantatge d'aquest tipus de treballs és conèixer millor la posició dels entrevistats a la qüestió que se'ls pregunta que l'anàlisi exhaustiva del discurs que conté una pregunta oberta (ORTI: 158).

Les enquestes van ser autoadministrades amb la població captiva a l'aula. Es va tenir en compte la conflictivitat d'alguns termes –pel seu caràcter polisèmic– es va procedir, prèviament a la seva contestació, a l'aclariment d'alguns d'ells.

Les variables que es van utilitzar s'ajustaven a la finalitat de l'estudi. Es van escollir: sexe, curs, edat, i professor. Altres variables significatives com el nivell socio-cultural dels pares, hàbitat de residència, etc., es rebutjaren. Finalment, es presenten en aquest article les variables sexe i curs sent aquesta última escollida en comptes de l'edat i, la de professor, per l'escassa incidència, rebutjada.

Les dades van ser analitzades amb una base de dades (DBASE III PLUS) programada a tal efecte. Els resultats es presenten d'acord amb cada mostra per cada un dels centres: població total, població d'homes, de dones, població que practica activitat física.

Característiques de les poblacions que acullen els centres

El centre de BUP és a la ciutat de Les Palmes de Gran Canària –372.270 habitants– mentre que el de FP es troba a la ciutat de Telde –75.282–. Ambdues poblacions es caracteritzen per un fort auge del sector de serveis destacant el de la maquinària i construcció, amb algunes diferències en el sector de serveis administratius –17,6% a Les Palmes i 8,2% a Telde– i en l'agricultura –1,2% i 16,8% respectivament–.

El nivell d'educació de la població difereix gairebé en un 25%. La població sense estudis a Les Palmes és del 27% mentre que a Telde és del 50%. Dins de la franja superior, un 2,2 a Telde té estudis universitaris i un 6,9 a Les Palmes igualment en posseeix.

Els nivells de pràctica d'activitat física

La pràctica d'activitats físiques es confirma com una de les activitats d'oci més freqüentment utilitzades pels joves. Malgrat tot, és possible apreciar una significativa diferència entre ambdós sexes. El percentatge de dones que no practiquen supera les que practiquen activitat física (Fig. 1).

Si confrontem les dades relatives al mateix sexe, però en diferents centres, no s'aprecien grans diferències. A d'altres estudis realitzats sobre població escolar l'indicador nivell socio-cultural dels pares es mostrava significatiu a l'hora de practicar esport (GARCIA FERRANDO: 139). No és possible corroborar aquest fet donat que aquest indicador fou rebutjat, en pensar que no guardava relació amb la finalitat del treball.

D'altra banda és possible apreciar diferències en la pràctica d'activitats físiques segons la variable de curs. Existeix un lleuger creixement de la taxa de pràctica d'activitat física segons avan-

cen els cursos al BUP, mentre que a FP existeix un lleuger descens (Fig. 2).

Figura 1
Practiquen activitat física

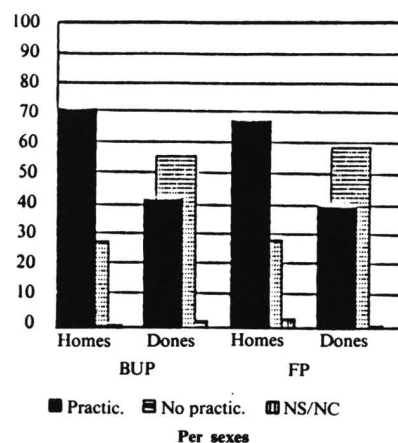
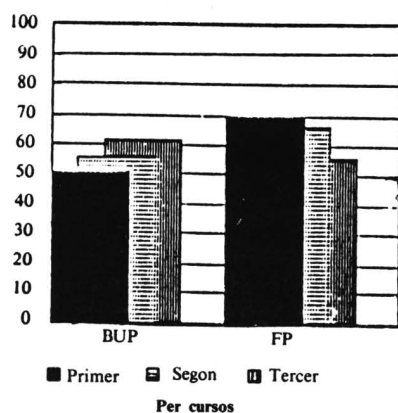

Figura 2
Practiquen activitat física

Si tenim en compte que per a l'anàlisi de les dades a FP els grups de 3er., 4rt., i 5è. s'unificaren, es possible imputar l'esmentat descens a la incorporació al món laboral com a teoria més plausible.

El centre de FP reflecteix una major taxa de pràctica d'aquells que s'incorporen per primera vegada respecte al centre de BUP, indicatiu de la influen-

cia de l'entorn, molt més actiu al de FP. Sobre això s'ha d'assenyalar que l'oferta associativa a la població que acull el centre de FP és més gran.

El tipus d'activitat física practicada

L'àmbit de les pràctiques d'activitat física és ampli i variat. Abraça un conjunt de pràctiques que hem distingit de forma operativa amb dos termes: esport i altres activitats. Ens sembla més clara aquesta distinció perquè el terme esport es presta a confusió. En realitat els percentatges de pràctica esportiva objectiva i subjectiva varien.

Només el 58,5% dels practicants ho fan de manera conscient (CALEYS I HERTOGEN, 1976). Sota el terme esport es van classificar totes aquelles pràctiques institucionalitzades de caràcter formal i sotmeses a l'àmbit federatiu, que impliquessin una acció motriu significativa en forma de competició.

Vam trobar que no existien grans diferències entre ambdós centres i si un fort desequilibri a favor de les pràctiques esportives (Fig. 3).

Es pot apreciar una petita diferència

entre el centre de BUP i el de FP, degut en part a que l'oferta que proporciona l'entorn del centre de FP, tot i ser més extensa, és menys variada i amb tendència als esports formals.

Malgrat tot, quant a sexe, la pràctica de l'esport respecte a d'altres activitats no considerades com a esportives, es dona més entre els homes, sent les dones més inclinades a practicar activitats no tant institucionalitzades (Fig. 4). Aquest fenomen ja ha estat constatat a d'altres treballs i denota una tendència diferenciada de la dona quant a les pràctiques d'activitat física¹.

El temps destinat a la pràctica d'activitats físiques

Les dades es presenten de dues maneres, una per mòduls d'hores que inclou ambdues xifres (de 1 a 4 hores inclusivament, etc.) i l'altra per freqüències acumulades que exclouen la xifra superior (dues i més hores, quatre i més de quatre, etc.).

Les dades totals mostren que el més gran percentatge dedicat a practicar activitat física es dona entre una i quatre hores (un o dos cops per setmana) (Fig. 5). De manera més detallada es

pot apreciar a les gràfiques acumulades com un 30% d'alumnes aproximadament practiquen sis o més hores per setmana (Fig. 6).

Les diferències entre ambdós centres són degudes a la presència d'un grup d'esportistes d'alta competició al de FP. Ens sembla significatiu el fet que del 60%, aproximadament, que practiquen activitat física, un 70% d'ells (42 de cada 100) ho fan un o dos cops per setmana, indicant que no arriba a ser un hàbit freqüent.

Així mateix, la pràctica d'esports de competició no mostra un alt percentatge. A la fig. 6 pot veure's de forma gràfica que aproximadament un 10% a BUP i un 13% a FP practiquen en forma de competició.

Quant a la variable sexe, apreciem que el més gran percentatge de pràctica es dona igualment entre 1 i 4 hores inclusivament, fonamentalment entre les dones de BUP (30 de cada 100 per al total de dones del centre) (Fig. 7).

A FP la freqüència de pràctica d'activitat física està igualada entre els que participen a dites pràctiques (39 de cada 100 en els homes i 24 de cada 100 respecte al total). Les diferències entre sexes són, doncs, més significatives al

Figura 3

Tipus d'activitat física practicada

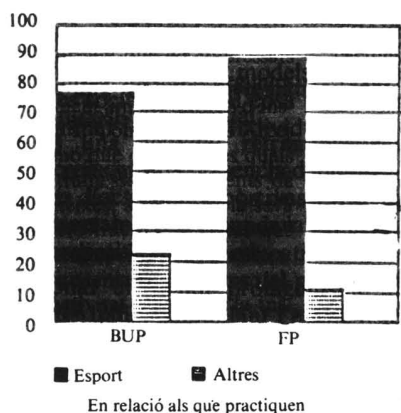

Figura 4

Tipus d'activitat física practicada

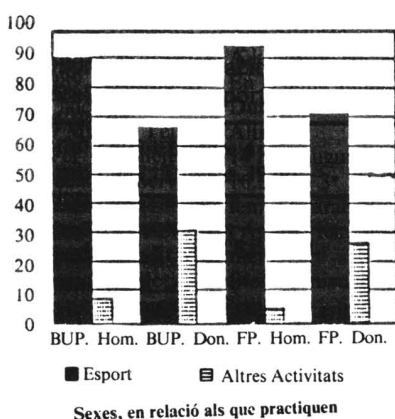
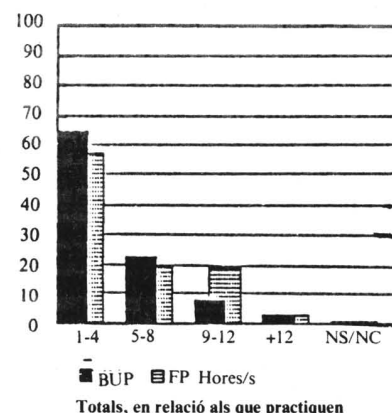
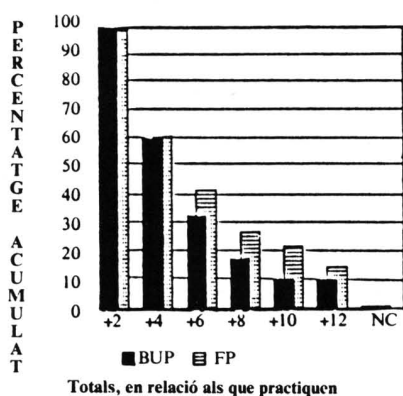

Figura 5

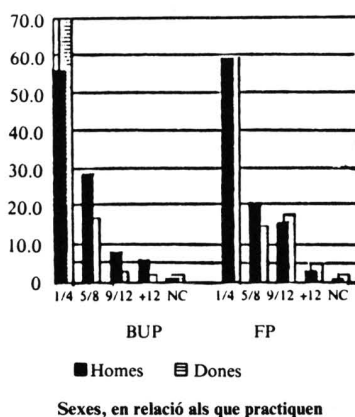
Temps dedicat a l'activitat física

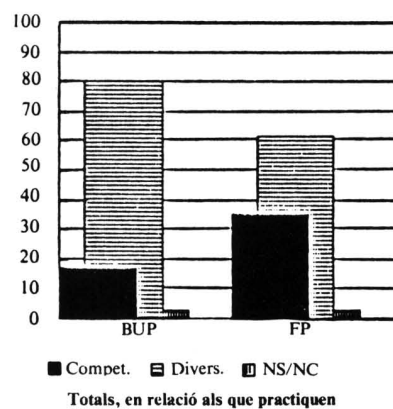
Figura 6
Temps dedicat a l'activitat física

Figura 7
Temps dedicat a l'activitat física

Figura 8
Ànim amb que practiquen l'activitat física

centre de BUP. És un fet que cada centre reflecteix una realitat diferent, que s'hauria de tenir present en l'orientació que es pretengui donar als programes extraescolars.

L'ànim amb què es practica activitat física

Intentar apropar-se al motiu que anima a la pràctica d'activitats físiques pot ser complex. Altres estudis més amplis reflecteixen diversos motius (JEWET, 1974; CHAPMAN, 1974). No és la nostra intenció aprofundir en el perquè de la pràctica d'activitat física i sí que ho és que els alumnes prenguin postura entre dos conceptes, competir i divertir-se, a simple vista antagònics –l'Agon enfront el Ludus– però no per això contradictoris, donant-se ambdós en la pràctica de les activitats físiques (CACIGAL, 9). La presa de postura per a competir implicava que el sentiment "m'importa perdre" primava més que el de "no m'importa perdre". En aquest sentit els alumnes s'arregleraven entre competir (3 i 4 a l'escala) i divertir-se (1 i 2 a l'escala). Els resultats, quant a la població total es refereix, mostren com els alumnes

d'ambdós centres es decantaven més per l'aspecte lúdic que l'agònic (Fig. 8). Malgrat tot, aquest percentatge és més gran a FP que a BUP, probablement com un reflex de la més gran activitat competitiva d'aquest centre. Aquesta predomini d'afany lúdic és un fet que mereix una reflexió, perquè l'actual model d'esport escolar no sembla ajustar-se a la realitat de l'activitat esportiva en aquest àmbit.

És possible apreciar diferències en l'ànim amb què practiquen esport entre homes i dones d'ambdós centres, però no entre els sexes del mateix centre. El centre de BUP mostra una tendència menys competitiva, una mica més accentuada en l'home. Malgrat tot, com anteriorment s'exposava, aquestes tendències no es corresponen de la mateixa manera al centre de FP. Aquests aspectes ens confirmen que les necessitats i inquietuds de l'alumnat difereixen segons l'entorn on es desenvolupin. Els departaments d'Educació Física haurien de considerar prèviament les seves decisions respecte a aquest tema. Pensem que no existeix una organització ideal de l'esport als centres, i donat que l'entorn condiciona molt o bastant la realitat de cada un

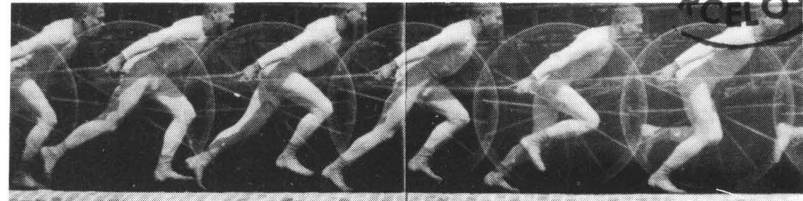
d'ells seria menester un coneixement previ d'aquesta realitat perquè en definitiva és l'argument més important per a justificar les decisions que es prenen respecte a l'organització de l'esport als centres.

Les modalitats de pràctica d'activitat física

Realment l'esport, com tot fenomen social, està influenciat per les modes de comunicació (YDE, 1988). No és estrany, per tant, que les modalitats de pràctica esportiva reflecteixin un nivell significatiu en aquelles més considerades pels mitjans de difusió.

Aquest fet tot i ser indicatiu de les modalitats més acceptades, no ens sembla rellevant, entre d'altres motius pel canvi de pràctiques que sovint es dona entre els joves sense altra raó aparent que la de trobar-se en un procés de socialització (PUIG: 21).

El que sí pot semblar interessant és el predomini de les activitats físiques que impliquen el concepte d'equip sobre la resta d'activitats (Fig. 10). En una reflexió més profunda s'hauria de preguntar si el condicionament de les instal·lacions, dissenyades per a aquestes

modalitats juga un paper important en aquest fet. Per una altra banda és constatable l'alt percentatge de pràctiques individuals en les dones, fenomen ressenyat a d'altres estudis sobre la dona i l'esport. La resta de modalitats practicades semblen relegades a un segon terme, tret d'algunes pel que fa a l'ús de raquetes en les dones d'ambdós centres.

Figura 9

Ànim amb que practiquen l'activitat física

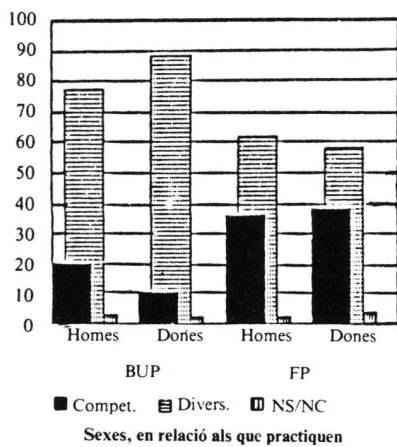
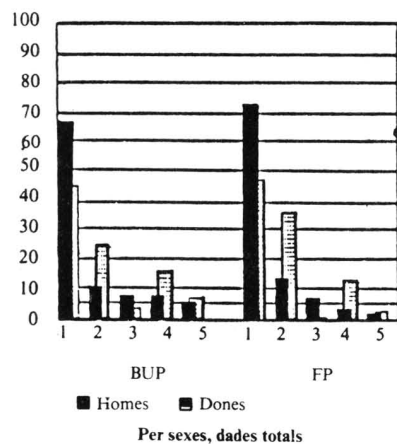

Figura 10

Tipus d'activitat física practicada

Llegenda:

1. Activitats en equip.
2. Activitats de caràcter individual.
3. Activitats d'oposició de combat.
4. Activitats d'oposició amb raqueta.
5. Activitats amb incertesa en el medi.

Les preferències de l'alumnat en l'oferta d'activitats

L'oferta d'activitats en l'horari no lectiu des del departament és un aspecte important a considerar en l'organitza-

Modalitats de pràctica d'activitat física

BUP			FP			
PORCENTAJES	TOTALES	VARONES	MUJERES	TOTALES	VARONES	MUJERES
43				43		Fútbol
39		Fútbol				
38			38	Fútbol		Balonmano
27		Fútbol				
25		Baloncesto				
24			24			Baloncesto
23			23	Baloncesto		
22		Baloncesto				
18		Baloncesto				
15			15	Natación Voleibol		Atletismo
13						
10			10	Tenis		Natación
9			9	Balonmano		
8		Natación		8		Gim. Manten.
7		Tenis Voleibol		7	Atletismo	
6			6		Atletismo	Fútbol
5		Tenis	Ciclismo Fútbol	5	Balonmano	Squash
4		Natación	Balonmano Hipica Gim. Rítmica			
3		Ciclismo	Karate Taekwondo Surf	3	Defensa Pers.	Natación Voleibol Surf Aeróbic
2		Atletismo Balonmano Gim. Artística Karate Taekwondo Surf	Ciclismo Gim. Artística	Danza	2	Tenis Ciclismo Culturismo Defensa Pers.
1		Frontón Gim. Rítmica Squash Culturismo Danza Hipica	Frontón Voleibol Balonmano Culturismo Lucha Can. Monopatín Patinaje Badminton	Karate Surf Squash Gim. Manten. Wind Surf Footing Frontón	1	Natación Voleibol Taekwondo Surf Lucha Can. Gim. Manten.
- de 1		Lucha Can. Monopatín Gim. Manten. Alpinismo Patinaje Wind Surf Pentatlon Waterpolo Boxeo Submarinismo Kung Fu Badminton Footing	Squash Pentatlon Waterpolo Boxeo Submarinismo Kung Fu Footing Alpinismo	Culturismo Lucha Can.	-1	Gim. Artística Karate Frontón Gim. Rítmica Squash Hipica Submarinismo Badminton Juudo Béisbol Full Contact Motocross Ajedrez

ció de l'esport escolar. Realment la consecució d'objectius higièncs dins del context actual de la docència difi-

cilment pot portar-se a terme si no existeix un increment de l'horari lectiu. En aquestes circumstàncies els ob-

jectius psicosocials haurien de reprendre un valor que sovint no se'ls atorga². Les preferències dels alumnes s'ac-

Activitats preferides pels alumnes: tres opcions

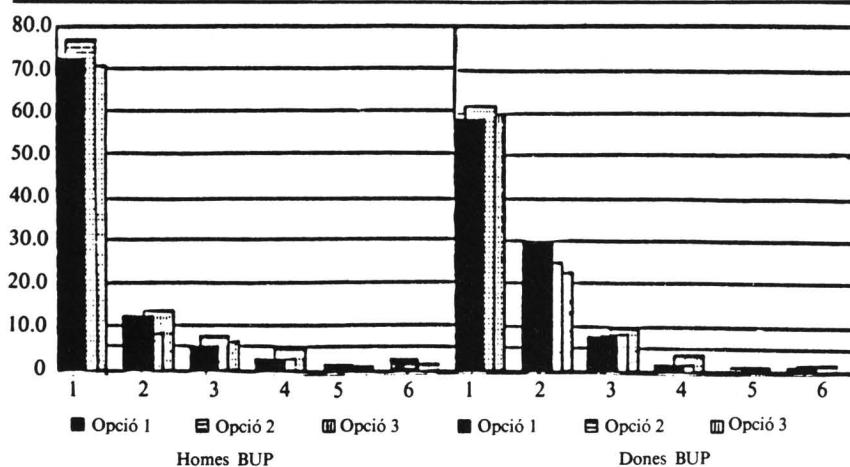
VARONES	BUP			MUJERES			
	PRIMERA	SEGUNDA	TERCERA	PRIMERA	SEGUNDA	TERCERA	
33	Baloncesto						
31	Baloncesto						
30							
29	Baloncesto						
27	Voleibol						
26							
25							
22							
20	Fútbol		Voleibol				
19	Balonmano			Baloncesto Baloncesto			
16				Balonmano Voleibol			
14	Fútbol		Voleibol		Balonmano		
12	Voleibol		Baloncesto				
11	Futbito						
0							
9	Balonmano			Aerobic			
8	Voleibol		Futbito		Atletismo Fútbol		
7							
5	Atletismo			Atletismo Natación		Atletismo Aerobic	
4	Tenis		Tenis Futbito	G. Ritm.	Fútbol	G. Ritm.	
3	Tenis Balonmano Natación	T. mesa				Fútbol F. Artis.	
2	T. mesa			Karate T. mesa Natación	Futbito Danza	Natación Futbito	
1	Ajedrez Hockey Aerobic Karate G. artis	Lu. Canar Danza Aerobic G. artis.	Ajedrez Lu. Canar Hockey				T. mesa
-1	Frontón G. artis. Judo Cultur. Monopat. Béisbol Surf Footing Billar Excurs. Escalada Waterpolo Lu. Canar. Juegos Ju. Palo	Rugby Karate Excurs. Béisbol Ajedrez Bombo Teatro Guitarra Hockey Esgrima Billar	Aerobic Squash G. artis Boxeo Danza Judo Frontón Patinaje G. ritm. Taekwondo Cine Def. Pers. Excurs. Tiro Arc Fútbolin Ciclismo Conferen. Fiestas Billar	G. ritm. T. mesa Culturismo Ajedrez Lu. Canar. Karate Hockey Judo Frontón Squash Briley	Culturismo G. ritm. Ajedrez Squash Hockey Briley Patinaje Ju. Palo Lu. Canar. Surf Gim-jazz Judo Tekwondo Hípica Petanca Cine	T. mesa Frontón G. ritm. Patinaje Ju. Palo Hockey Judo Lu. Canar. Culturismo Excurs. Hípica Waterpolo Ciclismo Kung fu	

Activitats preferides pels alumnes: tres opcions

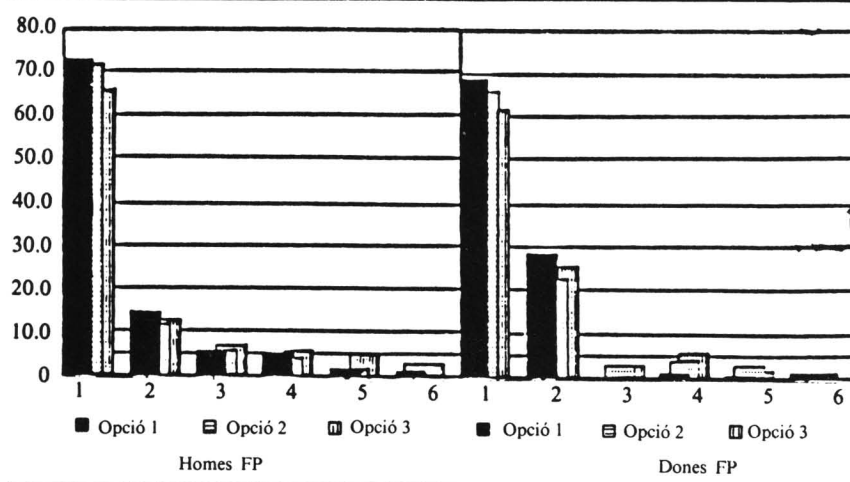
VARONES	FP			MUJERES		
	PRIMERA	SEGUNDA	TERCERA	PRIMERA	SEGUNDA	TERCERA
33	Baloncesto					
31						
30	Baloncesto					
29	Baloncesto					
27						
26	Balonmano Baloncesto					
25	Balonmano					
22	Balonmano					
20						
19	Fútbol					
16	Futbito Balonmano					
14	Balonmano		Baloncesto		Aerobic Baloncesto	
12	Fútbol		Voleibol		Aerobic Fútbol	
11	Voleibol					
10	Aerobic					
9						
8	Futbito		Fútbol		Fútbol Gim. Mant.	
7				Atletismo		Fútbol Futbito
6	Atletismo Balonmano	Voleibol Atletismo	Futbito		Atletismo	
5	Tenis					
4	Tenis	Tenis	Voleibol		Atletismo Voleibol Natación	
3	Ajedrez Voleibol				Lu. Canar	Natación Tenis
2	Natación Excurs. Def. Pers. Lu. Canar.	Natación	Ajedrez Gim. Mant. Excurs.	Danza	Lu. Canar. Excurs.	Lu. Canar. Excurs.
1			Excurs.	Boxeo Natación		
-1	Gim. mant Culturismo Full Cont. Autom. Aerobic Juegos Tiro Ciclismo Billar Badminton	Taekwondo Culturismo Motocicl. Golf Lu. Canar. Ten. mesa Surf Kárate Full Cont. Damas Cine Boxeo Waterpolo Béisbol Def. pers. Squah Conferen. Teatro Ciclismo Aeromodel. Gim. Mant. Fútbolin Aerobic Badminton Frontón	Fiestas Kárate Def. pers. Submarin. Golf Waterpolo Juegos Montañis. Danza Béisbol Rugby Lu. Libre Full Cont. Motocross Hípica Frontón Ciclismo Fútbolin Paracaid. Billar T. mesa Judo Halterofilia Culturismo	G. ritm. Gim. Mant. Culturismo Def. Pers. Béisbol Automov. Excurs.	Gim. Mant. Taekwondo Kárate G. ritm. Acampada Def. Pers. Confer.	Relajación Juegos Danza Karate Briley Judo Confer.

Figuras 11 y 12
Preferències dels alumnes

Figuras 13 y 14
Preferències dels alumnes

centuen vers les pràctiques d'equip, fonamentalment en les dones (Fig. 12 i 14), que amb un baix nivell de pràctiques d'equip (Fig. 10), demanden una major participació. Malgrat tot, segueixen mostrant aquesta tendència accentuada cap a les pràctiques individuals. Aquesta diferència entre els dos sexes on els homes utilitzen per a les seves pràctiques espais socio-motors, i

les dones, psico-motors, seguint la terminologia de Parlebas, denota encara un cert desequilibri en la socialització d'ambdós sexes a través de l'esport. Aquest intent d'aproximació de les dones cap a la utilització d'espais socio-motors, a través de la demanda de pràctiques esportives d'equip seria desitjable que fos aprofitat per a equilibrar el procés de socialització de les

adolescents escolars, afavorint al mateix temps la participació esportiva de la dona.

Llegenda:

1. Activitats en equip.
2. Activitats de caràcter individual.
3. Activitats d'oposició de combat.
4. Activitats d'oposició amb raqueta.
5. Activitats amb incertesa en el medi.
6. No saben/no contesten

Conclusions

De la mateixa manera que en tots els estudis que es basen en estadístiques, són diverses les lectures que es poden fer en funció de les inquietuds, dubtes o, potser, anant més enllà, a la recerca de dades que reforcin els nostres pensaments, teories o inclús decisions preses abans de la lectura. Malgrat tot, ens agradaria recalcar el que pot ser una conclusió poc discutible: les diferències ente els sexes a l'hora de practicar activitat física. Podriem dir que la dona forma part d'un sector una mica marginat, on les característiques socio-culturals no afavoreixen plenament la participació femenina en les pràctiques esportives i que trobarien als centres escolars aquesta possibilitat de practicar activitat física o esportiva, com es prefereixi, que no trobaria fora del context escolar.

És necessari, des del nostre punt de vista, potenciar la participació femenina en els programes extracurriculars, mitjançant activitats de caràcter informal, i no excessivament reglades. Hi haurà qui es preguntarà a què és deguda aquesta absència de referències cap als programes lectius/acadèmics. No és nou que a la vista d'aquest gran descens en les taxes de pràctica esportiva en abandonar els ensenyaments mitjans, es comenci a reprendre amb força un objectiu fins ara no molt considerat i que no és un altre que el foment d'hàbits vitalicis de pràctica esportiva. Si a més a més d'això prenem consciència de les dificultats de complir el programa

ma acadèmic³ i de la manca de temps per a aplicar-lo, realment la possibilitat de complir els objectius de foment d'hàbits i de potenciar a més a més la pràctica de sectors menys afavorits difícilment podrien abastar-se si no és a través d'un seriós plantejament de programes extracurriculars, atractius i interessants per a l'alumnat i en els quals s'intentés despertar la motivació cap a la participació, fonamentalment del sector femení, cap a les pràctiques. D'altra banda, s'hauria de recalcar que majoritàriament els alumnes d'ensenyaments mitjans no tenen hàbits regulars de pràctica d'activitat física, prenent com a dada la freqüència setmanal que hi dediquen, si a més sumem els que no practiquen, la taxa es veu augmentada (el 68% en els alumnes de BUP i el 90% en les alumnes, o no practiquen o practiquen menys de 4 hores/setmana). Aquestes dades no es-

tan en consonància amb l'actual model de l'esport escolar i, encara que progressivament es vagi instaurant una consciència de l'escassa participació, pensem que s'ha d'insistir més sobre el tema, rebutjant la idea de captar talents esportius en el context escolar, centrant els objectius en el marc propi, que li correspon, això és, en un marc eminentment pedagògic, sense que haguem de caure en l'error del "culte a la personalitat de l'ensenyant" i deixar que siguin altres organismes els que fomentin la competició i seleccionin els talents.

Aquesta renúncia que potser a molts els pot semblar traumàtica, en realitat no ho és tant, si es tingués en compte que ja existeix tota una xarxa estructurada de clubs, federacions i inclús algunes diputacions i capítols (cabildo) que persegueixen aquests objectius (centrats en el conegut "principi del que

s'aconsegueix). Encara que no sigui un indicador seriós, n'hi ha d'haver prou amb dir que tots en més o menys mesura hem tingut la sensació de veure les mateixes cares a les diferents competicions organitzades per clubs o federacions per una banda, i administracions educatives per l'altra, la qual cosa per si mateixa mereix una seriosa reflexió.

Notes

1. Vegeu PUIG BARATA, N. "El proceso de incorporación al deporte por parte de la mujer española", en *Deporte y mujer*, Ministeri de Cultura, Institut de la Dona, 1986.
  2. Vegeu a tal efecte l'estudi de CASTILLO GARCÍA i altres, *Diferencias en las motivaciones hacia la docencia y hacia la práctica del ejercicio físico de profesores de BUP*, "ICEF", núm. 5, Madrid, 1987.
  3. En un estudi realitzat a Barcelona per MARTÍNEZ, A. i ANDREU, J. van constatar aquest fet. Solament un 40% dels centres podien complir amb garanties la programació. Vegeu *Apunts*, INEF, Barcelona, Desembre, 1986, p. 11.
-

BIBLIOGRAFIA

CAGIGAL, J.M.: "La pedagogía del deporte como educación", *Revista de Educación Física*, nº 3. Ed. Publicaciones Deportivas, S.C., Barcelona, 1985.

CALEYS, U.; HERTOGEN, J.: *Sportbeoefening in Ulaanderen* (Participació objectiva a Flandes). Universitat Catòlica de Lovaina, 1976, Crf. de KNOP, P. *Deporte para Todos en Flandes*, Unisport, Málaga, 1988.

GARCIA FERRANDO, M.: *Hábitos deportivos de los españoles*. ICEF, y D., Madrid, 1986.

JEWET, A.: *Curriculum design: purposes and process in Physical Education teaching-learning*, AAHPERD, Washington D.C., 1974.

CEDOC, *Padrón Municipal de Habitantes*. Conselleria d'Economia y Comerç del Govern de Canarias, Las Palmas de GC, 1986.

ORTI, A.: *La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta semidirectiva y la discusión de grupo*. En GARCÍA, M.; IBÁÑEZ, J.; ALVIRA, F.: *El análisis de la realidad social*. Ed. Alianza Universidad, Madrid, 1986.

PARLEBAS, P.: *Contribution a un lexique commente en Science de l'Action motrice*. INSEP, Paris, 1981.

YDE, J.: *El deporte para todos en Francia*. Unisport, Málaga, 1988.

PUIG BARATA, N.: *Los jóvenes, la oferta asociativa y el deporte*. ICEF y D. Madrid, 1987.
